

**DEMOKRATIČNI
SOCIALIZEM**
Razvojni model za
Slovenijo in EU

NOVEMBER 2013

ZAKAJ DEMOKRATIČNI SOCIALIZEM?

Verjamemo, da je drugačna prihodnost mogoča. Prihodnost, v kateri človeška življenja ne bodo sredstva za povečevanje gospodarske dejavnosti, temveč bo gospodarska dejavnost sredstvo za povečevanje kakovosti življenja vseh prebivalk in prebivalcev našega planeta. Prihodnost, v kateri ljudje ne bodo vrednoteni po tem, za koliko zmorejo povečati bogastvo najbogatejših, ampak po svojem prispevku k zadovoljevanju družbenih potreb. Prihodnost, v kateri bo človeška dejavnost upoštevala omejitve naravnega okolja in naslednjim generacijam zapustila planet, na katerem bo kakovostno življenje še mogoče. Razvoj znanosti in izobraževanja že danes ponuja tehnološke možnosti za izničenje revščine, krajšanje delovnega časa in sonaravni razvoj. Toda te tehnološke možnosti bodo ostale zgolj možnosti, dokler se bodo družbene moči izčrpavale v medsebojnem konkurenčnem boju, podrejene slepemu diktatu povečevanja profita, ter dokler bo odločanje o prihodnosti v rokah ekonomskih in političnih elit.

Elite slepo korakajo naprej, zazrte v preteklost, oklepajoč se rešitev, ki niso prestale preskusa zgodovine. Želijo le, da bi bilo vse kakor pred letom 2008, ko je velika recesija za trenutek prekinila njihovo plenjenje. Želijo si zgolj nemoteno nadaljevati z nevzdržnim obremenjevanjem naravnega okolja in imperialističnimi vojnami ter ohraniti vladavino močnejšega. To preteklost so elite tudi priklicale v življenje: na ulicah Aten patrolje uniformiranih mož skrbijo za raso čistost dežele; generacija mladih po vsej Evropi je postavljena pred dejstvo, da bo živela slabše kakor generacija staršev; dostop do izobrazbe in dostop do zdravstva ponovno postajata privilegij manjšine; razgradnja socialne države in brutalni rezi javnega sektorja so že izničili leta prizadevanj za

enakost, pravičnost in svobodo.

Čas je, da izženemo njihove duhove preteklosti. Čas je, da vzpostavimo sistem, ki bo temeljil na sodelovanju, solidarnosti, spoštovanju vrednosti vsake posameznice in posameznika; sistem, ki bo vsem omogočil, da razvijejo svoje potenciale in soodločajo o svoji prihodnosti. Tega ni mogoče doseči z administrativnim planiranjem v gospodarstvu in z enostrankarskim parlamentarizmom, ampak le z vsesplošno demokratizacijo celotne družbe, vse od vodenja podjetij in organizacij do koordinacije družbenih sistemov, od razpolaganja z družbenimi in naravnimi viri do upravljanja državnih zadev. Cilj tega demokratičnega gibanja so institucije, ki ne bodo nikoli več mogle služiti izkoriščanju, zatiranju in odrivanju na rob, pač pa bodo delovale po načelih delavskega upravljanja, demokratičnega planiranja in neposredne demokracije. Cilj je iznajti socializem za 21. stoletje.

Demokratičnega socializma ne obravnavamo kot utopično družbeno stanje v nedoločeni prihodnosti, ampak kot proces preseganja kapitalizma z demokratičnimi sredstvi v skladu z večstoletno tradicijo emancipatornih bojev delavcev, kmetov, žensk in staroselcev. Za demokratično preseganje kapitalizma si bomo prizadevali na vseh področjih, zato se demokratični socialisti borimo za:

DELAVSKO UPRAVLJANJE V PODJETJIH in uvajanje oblik ekonomske demokracije, kot so skupno lastništvo zaposlenih, so-in samoupravljanje ter zadružništvo;

DEMOKRATIČNO PLANIRANJE, odpravljanje trga in konkurence kot družbenih mehanizmov, ki v kapitalizmu povzročajo nenehne krize, in vzpostavljanje alternativnih načinov koordinacije proizvodnje in delitve dobrin, kot sta sodelovanje med proizvodnimi enotami namesto konkurence in demokratično planiranje namesto »slepe« tržne proizvodnje;

DEMOKRATIZACIJO POLITIČNEGA SISTEMA z uvajanjem novih oblik sodelovanja skupnosti pri soodločanju o javnih zadevah, kot so participativni proračun, neposredna demokracija na lokalni ravni (z zbori občanov in javnimi skupščinami) in nadomeščanje predstavniškega sistema z neposredno udeležbo v soodločanju in delegatskim sistemom;

OKOLJSKO TRANSFORMACIJO na podlagi načrtovanja obsega gospodarstva v skladu z nosilnimi in regeneracijskimi sposobnostmi okolja v imenu vzdržne oziroma ravnovesne gospodarske rasti, utemeljene na prerazporeditvi že obstoječega bogastva ob hkratni vpeljavi do okolja prijaznih tehnologij;

ODPRAVLJANJE VSEH OBLIK PODREJANJA IN IZKORIŠČANJA, tako razrednih razlik med delom in kapitalom kakor vseh drugih oblik neenakosti in podrejanja na družbeni ravni, zlasti diskriminacije na podlagi rase, spola, spolne usmerjenosti, nacionalne oziroma etnične pripadnosti in hendikepa.

Političnih programov in razvojnih modelov predvsem danes, v času svetovne krize kapitalizma, ne manjka. V čem je dokument, ki ga držite v rokah, drugačen od vseh ostalih? Zaveda se, da trenutna kriza ni posledica izrednih okoliščin, da je ni povzročila peščica nemoralnih bankirjev, ampak je posledica normalnega delovanja kapitalističnega sistema, ki v krizi vidi priložnost, ne pa trpljenja milijonov po vsem svetu. Zaveda se, da je edini izhod iz večne krize izhod iz kapitalizma v demokratični socializem. A ta izhod zahteva jasno razumevanje in analizo vzrokov trenutnega stanja in zavedanja vseh omejitev konkretne situacije, s katero se spoprijema Slovenija. Vsesplošno nezadovoljstvo in stiska ljudi, ki sta se izrazili tudi v obliki številnih protestov in vstaj, si zasluži resne ekonomske in politične alternative. Prav artikulaciji teh alternativ je namenjen naš dokument, ki jasno pokaže rešitve, ki jih demokratični socialisti lahko ponudimo tukaj in zdaj. Vladajočim elitam črno na belem kaže, da naš glas ni glas uto-

pistov, pač pa edini preostali glas racionalnosti v naši družbi. Kjer se drugi borijo za ohranitev kapitalizma, izkoriščanja in krivičnosti, se mi borimo za enakopravnost, svobodo in pravičnost. Borimo se ZA DEMOKRATIČNI SOCIALIZEM!

KRIZA EVROPSKIH INTEGRACIJ

Proces evropskih integracij, ki se je začel po drugi svetovni vojni in je na začetku devetdesetih let 20. stoletja dosegel vrhunec z ustanovitvijo Evropske unije (EU), je spremljala navdušena pri-poved o doseganju kulturnih in civilizacijskih idealov. Projekt evropskih integracij naj bi odpravil nacionalne, politične in kulturne delitve na celini ter po stoletjih vojn in konfliktov evropske narode »združil v različnosti«. Na stari celini naj bi naposled zavladal mir, EU pa naj bi skrbela za ohranjanje povojnih pridobitev socialne države in se vzpostavila kot protiutež tako »divjemu« anglosaškemu kapitalizmu kakor avtoritarnim vzhodnoazijskim različicam kapitalizma. Evropske strategije so obljubljale preboj v visokotehnološko »družbo znanja«, katere gonilo naj bi bila vlaganja v inovacije in razvoj. Tudi strategija Evropa 2020 obljublja preoblikovanje EU v »pametno, trajnostno in vključujoče gospodarstvo«, ki da ga je treba podpreti z reformo finančnega sistema, konsolidacijo javnih financ in krepitvijo usklajevanja v ekonomski in monetarni uniji.

Ko je leta 2008 bankrot banke Lehman Brothers oznanil krizo svetovnega kapitalizma, so bili evropski politiki, gospodarstveniki in analitiki optimistični: grožnja krize so odpisali kot »anglosaško bolezen«, ki naj se ne bi razširila v Evropo. Finančni trgi evropskih držav so bili namreč v primerjavi z anglosaškimi bistveno slabše razviti, gospodinjstva pa manj zadolžena in manj vpletena v špekulativne naložbe. Poleg tega naj bi evro s fiksnimi menjalnimi tečaji preprečeval finančne špekulacije proti evropskim državam in služil kot ščit pred krizo.

A kriza je le nekaj mesecev zatem dosegla Evropo in evropske države so se nenadoma znašle v najhujši recesiji po drugi svetovni vojni. Na periferiji je zlom špekulativnih financ povzročil

opustošenje, saj je gospodarska rast močno padla, stopnje brezposelnosti pa so v letih krize narasle tudi do 30 %, med mladimi pa celo nad 50 %. Zloglasna trojka (Evropska centralna banka, Evropska komisija in Mednarodni denarni sklad) odtlej po vsej Evropi vsiljuje drakonske varčevalne ukrepe, ki so milijone ljudi pognali v revščino in brezup.

Stara celina je demokracijo s temi ukrepi tako rekoč suspendirala, saj se vladajoči razred oklepa vse bolj avtoritarnih in represivnih politik, ulice pa ponovno vrejo ob socialnih in političnih napetostih. Kljub temu številni medijski komentatorji in intelektualci še vedno gojijo nostalgično podobo o časih, ko sta se v Evropi še cedila med in mleko. Kriza je tako razgalila resnico o Evropski uniji: ta je bila od vsega začetka predvsem projekt evropskih kapitalističnih elit, ki evropskih držav v resnici ni povezal, temveč jih je pahnil v oster konkurenčni boj.

EVROPA KAPITALISTIČNIH ELIT

Evropske integracije so bile že na svojem začetku, torej ob ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo (ESPJ) v letu 1951 v Parizu, izrazito antisocialistični projekt. Eden glavnih strateških razlogov za začetek procesov evropskih integracij je bilo preprečevanje širjenja socializma z Vzhoda, česar so se kapitalistične elite bale zaradi militantnega delavstva na Zahodu. ESPJ je zato vzpostavila »močnejši trg«, ki ga je zasnoval oče evropskih integracij Jean Monet. Po njegovem naj bi se proces združevanja evropskih tržišč (in s tem evropskih nacionalnih kapitalističnih razredov) vzpostavil postopoma, prek vzpostavitve skupnega močnejšega trga v določenih panogah, tak trg pa naj bi se nato postopoma prelil v vse ostale panoge, tako da bi sčasoma nastalo popolnoma integrirano evropsko gospodarstvo.

Na drugi strani je kapitalistični razred po drugi svetovni vojni zavrl socialistično vrenje tako, da je strateško pristal na določene koncesije organiziranemu delavstvu: vzpostavljena so bila nacionalna koordinirana tržna gospodarstva, ki so omogočala polno zaposlenost in podpirala močno socialno državo. A poglobljanje evropskih integracij, ki je postopoma izvezemalo tržišča iz pristojnosti nacionalnih držav in jih vključevalo v skupen evropski trg, je napovedovalo vse prej kot socialistično ali socialdemokratsko prihodnost, saj je posamezne članice zavezalo k varovanju prostega trga, ne da bi hkrati vzpostavilo minimalne socialne standarde.

Prelomno je bilo leto 1983. Po tem letu je namreč francoski socialistični predsednik François Mitterrand pod pritiski Evropske gospodarske skupnosti (EGS) opustil socialistične in keynesovske politike, ki jih je njegova vlada izvajala v svojih prvih letih, in sprejel obrat k varčevanju, ki so ga bile prisiljene izvajati vse članice EGS. Odtlej je liberalizacija Evrope potekala z vse večjim zagonom. Leta 1987 je v veljavo stopil Enotni evropski akt (EEA), katerega cilj je bila ukinitve vseh trgovinskih ovir do leta 1992. Sprejete so bile številne direktive za liberalizacijo infrastrukture in javnih storitev: telekomunikacij, železnic, električne oskrbe, pošte, plina ipd. Liberalizacija oziroma privatizacija javnega sektorja je med drugo polovico devetdesetih let in prvimi leti novega tisočletja pripeljala do ukinitve številnih delovnih mest, poslabšanja delovnih pogojev in nižanja plač v javnem sektorju, hkrati pa tudi do manjše dostopnosti javnih storitev, in sicer predvsem za manj premožne.

EU je bila ustanovljena leta 1992 s podpisom t. i. Maastrichtske pogodbe, ki koordinacijo skupnega trga in pritisk na delavski razred dosega tudi z določbami o koherentnosti v denarni in proračunski politiki: inflacija ne sme biti več kot 1,5 % višja od povprečja treh držav z najnižjo inflacijo, proračunski primanjkljaj države ne sme biti višji od 3 % njenega bruto domačega proizvoda

(BDP), javni dolg pa ne sme biti višji od 60 % BDP.

Ustanovljena je bila tudi Evropska centralna banka (ECB), ki je neodvisna od politike in izvršne oblasti. To je standardna neoliberalna praksa, saj je tako denarna politika varna pred morebitnimi pritiski delavstva, ne pa tudi pred zahtevami kapitala. Tovrstna denarna politika EU je značilna tudi za cilje ECB, ki so opredeljeni v Pogodbi o delovanju Evropske unije in statutu ECB. Glavni cilj ECB je nadzor nad cenami, tj. zadrževanje inflacije pod 2 % letno, kar varuje tiste, ki zaradi inflacije največ izgubijo – najpremožnejše. V nasprotju z večino obstoječih centralnih bank, ki vsaj deklarativno poskušajo uravnotežiti pogosto nasprotujoča si cilja nizke inflacije in polne zaposlenosti, je za ECB zmanjševanje brezposelnosti postranskega pomena. ECB je izjemna tudi zato, ker ne sme uporabiti klasičnih politik za zniževanje cene zadolževanja držav članic. Tudi za to prepovedjo je skrit interes kapitala: države članice so prepuščene volji mednarodnih finančnih trgov in njihovim zahtevam po zaslužku na račun kakovosti življenja prebivalcev in prebivalcev.

EVROPA DVEH HITROSTI

Z Maastrichtsko pogodbo, uvedbo evra in ustanovitvijo ECB je EU vzpostavila sistem, ki države članice zavezuje k nevmešavanju v prost pretok kapitala, blaga in delovne sile, jim odvzame lastno monetarno politiko in jim narekuje proračunsko vzdržnost, hkrati pa ne zapoveduje minimalnih standardov socialne varnosti in nima mehanizma za izravnavanje neravnovesij znotraj EU. Ta sistem države članice sili v tekmo do dna: v nižanje plač, fleksibilizacijo trga delovne sile ter krčenje izdatkov za javne storitve in socialne transferje.

To združevanje je pokazalo svoje slabosti že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja z vključitvijo Španije, Grčije in Portugalske. Vse tri države, ki so se desetletje poprej izvile iz več desetletij trajajočih vojaških diktatur, so bile ob vstopanju v tedanjo Evropsko skupnost (ES) zelo entuziastične, kar pa se je kmalu izkazalo za neutemeljeno. Vstop v ES je onemogočil carinsko zaščito in državam onemogočil, da bi izvajale lastno industrijsko politiko. Skladi ES za regionalni razvoj niso nadomestili teh politik, saj so bila sredstva večinoma usmerjena v infrastrukturni razvoj namesto v industrijskega in splošno gospodarskega. V tem se kaže interes kapitalskih elit držav centra, starih članic, ki jim ni bilo do ohranjanja ali razvijanja industrije na jugu, saj so želele povečati svoje lastne industrijske izvoze in obenem izkoristiti zaostreno konkurenco za napad na delavske pravice doma. To je povzročilo uničenje industrije na perifernem jugu in povečanje zunanjetrgovinskih presežkov v centru.

Zgodba se je ponovila z vključevanjem bivših socialističnih držav, vzhodne periferije, v EU. Tudi tu je proces integracije v EU pripeljal do razpadanja v socializmu zgrajenih industrijskih struktur. V vmesnem času je med vsemi evropskimi državami predvsem Nemčiji uspelo podrediti svoje delavce: realne plače se tod niso povečale vse od leta 1995. To je bilo mogoče zaradi združitve obeh Nemčij (v Vzhodni Nemčiji ni bilo sindikatov) in zaradi odpiranja Vzhodne Evrope, saj je ob uničenju vzhodno-evropske industrije tamkajšnja cenena delovna sila omogočala pritisk na domače delavce v Nemčiji.

Periferija zato ni bila zmožna tekmovati z Nemčijo kar v dveh pogledih: zaradi razvojnega zaostanka in zato, ker je bilo na periferiji precej težje zbijati ceno dela (na jugu zaradi dobro organiziranega delavstva, na vzhodu pa zaradi tako in tako nizkega življenjskega standarda). V EU sta zato vzniknila dva nova razvojna modela. V visoko konkurenčnem centru je izvoz postal

glavni generator gospodarske rasti, na periferiji pa je rast vse bolj temeljila na zadolževanju. Izvozni razvojni model centra in periferni dolžniški razvojni model sta vzroka t. i. Evrope dveh hitrosti, tj. poglobljanja razlik v razvitosti evropskih gospodarstev.

Skupaj ta modela tvorita celovit ekosistem evropskih integracij. Države centra, ki so zaradi kapitalistične prerazvitosti pred širitvijo EU dolga leta stagnirale (na primer nemške stopnje gospodarske rasti med letoma 2000 in 2005 niso presegle 1,2 % BDP), so z osiromašenjem domačega delavskega razreda in z opustošenjem periferije postale izvozni »motor Evrope« in znova zagnale svojo rast. Z izvažanjem na Jug in Vzhod te države kopičijo zunanjetrgovinske presežke, ki jih želijo čim bolj dobičkonosno naložiti. Priložnosti za to je seveda dovolj v samih perifernih državah, ki zaradi uničenja industrijskih baz beležijo trgovinske primanjkljaje in krvavo potrebujejo kapitalske naložbe iz centra. T. i. finančni trgi, torej finančne institucije iz centra, skrbijo za to, da se zunanjetrgovinski presežki, ki jih center izsesava iz periferije, v obliki komercialnih posojil z visokimi obrestmi vračajo v periferne države. Obresti na ta posojila pa periferne države plačujejo bankam centra, kar nesorazmerja med centrom in periferijo še povečuje.

Pred krizo je bila ta strategija za periferijo na videz uspešna, saj so države, kot so Španija, Ciper ali Irska, beležile visoko gospodarsko rast in obenem ohranjale nizko raven javnega dolga. A finančni kapital, ki išče najvišjo možno kratkoročno donosnost, se je dolga leta v teh državah stekal predvsem v neproduktivne naložbe: v špekulativne balone v gradbenem sektorju in v financiranje potrošniških kreditov.

Ob izbruhu krize se je razgalila narava takega »razvoja« na periferiji. Prilivi kapitala so se izsušili, gradbeni baloni so počili, na zadolževanju utemeljena potrošnja je splahnela in številne naložbe so nasedle. Udarec je najhuje prizadel prav najboljše učenke libe-

ralnega razreda, zlasti tiste, ki so jih pred krizo imenovali »baltski tigri«. V Latviji je tako v letu 2009 BDP upadel kar za 17,7 %, v Estoniji za 14,1 % in v Litvi za 14,8 %. Stopnja brezposelnosti je čez noč poskočila na 20 % in še več. Podobna zgodba se je kmalu ponovila v večini držav Južne in Vzhodne Evrope.

Da bi preprečile popoln zlom finančnih sistemov, so države z javnimi sredstvi sanirale dolgove zasebnih bank, s tem pa se je kriza prelila iz bančnega v javni sektor, tako da se zdaj kaže kot kriza javnih financ. Krize ni povzročil javni sektor. Nastala ni zaradi razkošnega življenja javnih uslužbencev ali zaradi razbohotene socialne države. Nastala je v zasebnem sektorju, zaradi njegovih nerešljivih protislovij pa je postala tudi kriza javnega sektorja. K takemu razvoju je bistveno prispevala Evropa finančnih trgov.

EVROPA FINANČNIH TRGOV

Ko je bilo treba finančni sistem reševati z javnimi sredstvi, je postalo jasno, kako neustrezna je ureditev ECB. Maastrichtska pogodba državam prepoveduje, da bi se pri financiranju dolgov zatekle k ECB (kakor to počne večina centralnih bank). Lizbonska pogodba pa hkrati tem državam prepoveduje, da bi si pomagale med seboj, tako da bi na primer Avstrija z nižjo obrestno mero najela kredit za Slovenijo. Prizadete države preprosto niso mogle do denarja, s katerim bi ohranile socialno državo in pomagale podjetjem v krizi. Zato so morale prebivalke in prebivalci reševanje bank plačati z davki, namesto da bi ga financirala centralna banka.

S tem je krog sklenjen: potem ko so politične elite širokosrčno odprle javne blagajne, da bi rešile finančne trge, kleče moledujejo prav te finančne trge, da jim vrnejo uslugo. Toda finančne institucije so opustile ponižno držo, brž ko so se dokopale do javnega

denarja. Zdaj imajo v rokah vse niti in z grožnjo visokih obrestnih mer silijo države, da izpeljejo proračunske reforme v prid kapitala, zmanjšujejo javne izdatke, fleksibilizirajo trge dela in privatizirajo javni sektor.

Očitno je, da finančni trgi niso ne učinkoviti ne racionalni in da jim potemtakem ne smemo zaupati nadzora nad ekonomskimi politikami držav. Pa vendar EU dereguliranim finančnim trgom še naprej dopušča, da kujejo dobičke iz državnih primanjkljajev, ki so jih pred tem sami povzročili. Vsem je znan grški primer, kjer zloglasna trojka, ne da bi upoštevala realne zmogljivosti grškega gospodarstva in družbe, vsiljuje privatizacijo, nižanje plač in pokojnin in lažje odpuščanje, zato da bi zasebni upniki dobili čim več investiranega denarja nazaj.

Neobrzdana financializacija gospodarstev, davčni in plačni damping ter tekmovanje za privabljanje kapitala med evropskimi državami so ustvarili zgodovinsko posebnost: skupnost držav, ki so v gospodarski vojni. V tej vojni za zdaj zmaguje Nemčija, ki ima zaradi petnajstletnega pritiska na plače velike trgovinske presežke. Toda evropski birokrati, ki zahtevajo prenos »nemškega modela« na vso Evropo, pozabljajo, da bi to izničilo konkurenčno prednost Nemčije, saj vse države pač ne morejo imeti izvoznih presežkov. Če ena država zbije plače in tako doseže višjo konkurenčnost v primerjavi s trgovinskimi partnericami, lahko na njihov račun vsaj kratkoročno poveča izvoz. Če pa bi to počele vse države, bi samo zmanjšale potrošnjo in potisnile celotno EU v dolgotrajno depresijo.

S KAKŠNO KRIZO SE TOREJ SPOPADA EU?

Gospodarska kriza, s katero se spoprijema EU, je sicer splošna kriza kapitalizma, ki kot takšna ni posledica konkretne institucionalne ureditve EU. Toda EU je zaradi svoje zasnove še posebej neuspešna pri odpravljanju te krize. Znotraj EU so države prisiljene v gospodarsko vojno vseh proti vsem. To vojno države EU bijejo s pomočjo davčne politike (nižji ko so davki, mamljivejša je država za tuje naložbe), fleksibilizacije trgov delovne sile (cenejše ko je delo, boljše je) in rahljanja okoljskih standardov (manj ko je okoljskih omejitev, večji so profiti). Na ta način vztrajno izginjajo pridobitve dobrega stoletja organiziranega delavskega boja.

KRIZA V SLOVENIJI

S krizo evropskih integracij je močno prepletena tudi kriza v Sloveniji. Ta kljub prevladujočemu nasprotnemu mnenju ni kriza specifično slovenskega post-socialističnega kapitalizma. Ta, gradualistični razvojni model je bil zares slovenska posebnost le do začetka vključevanja v evropske integracije, nato pa je Slovenija začela prevzemati dolžniški razvojni model, značilen tako rekoč za vso evropsko periferijo. Javnofinančna kriza, kreditni krč in prezadolženost gospodarstva so značilni znaki te krize.

V tem razdelku bomo nakazali, zakaj je bila Slovenija posebnost med tranzicijskimi državami, kako je prišlo do prevzemanja perifernega razvojnega modela pri nas, kako je slovenska kriza prepletena s krizo EU in zakaj kapitalistične elite niso zmožne odpraviti te krize.

GRADUALISTIČNA SLOVENIJA PRED VSTOPOM V EU

Ob preobražanju socialistične družbene lastnine v kapitalistično zasebno lastnino so se vladajoči razredi v Sloveniji znašli pred vprašanjem, ali je bolje podjetja razprodati kupcem z najvišjimi ponudbami (tj. tujemu kapitalu) ali pa ustvariti domač kapitalistični razred. Izbrali so drugo možnost, zato je bilo treba z bolj ali manj nasilnim prerazporejanjem družbeno bogastvo koncentrirati v maloštevilnih rokah. Prvi večji korak tega procesa je bil napravljen v letih 1991 in 1992, ko je bilo z ustanavljanjem »by-pass« podjetij in podobnimi ilegalnimi sredstvi privatizirano premoženje, vredno več kot milijardo evrov.

Divjo privatizacijo so leta 1992 prekinili množični delavski protesti, ki so bili odziv na globoko recesijo iz prejšnjega in tekočega leta ter na poskus vladne enostranske zamrznitve plač. Protesti so pripomogli k padcu Demosove vlade, ki ji je sledila vlada levosredinskih strank. Ta je nadaljnji potek privatizacije uredila z Zakonom o lastninskem preoblikovanju podjetij. Z možnostjo notranjih odkupov in z razdelitvijo deležev zaposlenim je zakon omogočil, da so delavci in menedžment ohranili večinske deleže v večini malih in srednjih podjetij, medtem ko so se večja podjetja večinoma lastnila s kombinacijo notranje razdelitve premoženja s certifikati in prenosa na paradržavne sklade (KAD in SOD).

Delavski razred je po protestih dobil tudi druge koncesije: možnosti zgodnjega upokojevanja, večja nadomestila za brezposelnost in povišanje plač. Te koncesije so kljub drugačnim pričakovanjem vlade pomagale povleči državo iz recesije, saj so okrepile domače povpraševanje. Obenem se je tudi centralna banka zavezala politiki podcenjevanja valute v primerjavi s trgovinskimi partnerji, da bi s tem spodbudila izvoz in zmanjšala pritisk na plače. Ne nazadnje je bil leta 1994 ustanovljen Ekonomsko-socialni svet (ESS), ki je institucionaliziral tristranska pogajanja med sindikati, vlado in zastopniki interesov kapitala, kot je bilo to v praksi v povojnih socialnih demokracijah (v Nemčiji in skandinavskih državah). ESS je odločal (in še danes odloča) o široki paleti vprašanj vse od socialne politike in delovne zakonodaje do prihodkovne politike.

Te institucionalne spremembe, ki so bile posledica ostrih delavskih bojev v prvih letih tranzicije, so Slovenijo napravile za tranzicijsko posebnost. Medtem ko je bila večina ostalih tranzicijskih držav v tem času že pod nadzorom mednarodnega kapitala in je v svojih razvojnih strategijah predvsem privabljala tuje investicije, je Sloveniji uspelo ohraniti domače lastništvo z relativno velikimi delavskimi deleži in postati stabilno gospodarstvo z relativ-

no visoko gospodarsko rastjo (v letu 1995 celo 7,4 %). V baltskih in višegrajskih državah se je medtem že začejala razprodaja. Neposredne tuje naložbe so le redkokdaj financirale vzpostavljanje novih produkcijskih kapacitet, saj je investitorje zanimalo predvsem prevzemanje obstoječe infrastrukture v najprivlačnejših sektorjih, predvsem v bančnem, finančnem, informacijsko-telekomunikacijskem, delno pa tudi v izvoznih industrijskih sektorjih. Ta razvoj ni vodil v izgradnjo novih kapacitet s pomočjo tujih investicij, ampak predvsem v poceni nakupe obstoječe infrastrukture. Začenjala se je tekma do dna: konkurenčno nižanje okoljskih in socialnih standardov v imenu privabljanja neposrednih tujih investicij.

Tudi v Sloveniji se lastniška in institucionalna struktura, vzpostavljena v prvem valu privatizacije, ni ohranila. Delno so delavci v drugi polovici devetdesetih let sami razprodali certifikate, da bi s tem izboljšali materialne položaje svojih gospodinjstev, večji del pa je k temu prispeval t. i. »drug val privatizacije«, tj. faza konsolidacije lastništva. Med letoma 1999 in 2004 so se povprečni deleži največjih lastnikov v podjetjih povečali za več kot tretjino, število delničarjev pa se je močno znižalo. V tem obdobju sta se tudi začeli upočasnjevati gospodarska rast in rast izvoza, saj se je Slovenija zaradi pridruževanja evropskim integracijam začela odpovedovati avtonomnim denarnim in proračunskim politikam.

DOLŽNIŠKI RAZVOJNI MODEL PO VSTOPU V EU

Drugi val privatizacije je med letoma 2004 in 2008 prerasel v privatizacijski cunami. To obdobje so zaznamovali zloglasni menedžerski odkupi, v katerih so menedžerji za zavarovanje svojih kreditov uporabljali kar delnice podjetij, ki so si jih šele prilaščali. Ta posojila so bila posebej mamljiva zaradi ugodnih obrestnih mer po pridružitvi Slovenije EU v letu 2004 in zaradi vstopanja v evrsko območje, hkrati pa so uživala podporo političnih elit. Po dvanajstih letih skoraj neprekinjenega vladanja LDS je na volitvah zmagala SDS. Upravljavci državnega kapitala, ki so do svojih položajev prišli v času vlad LDS, so ob kadrovskih rošadah, ki jih je izvajala nova oblast, poskušali pridobiti nadzorne deleže, pri čemer jim je delo bistveno olajšal dostop do cenenih kreditov na nedavno odprtih evropskih trgih kapitala. Na drugi strani pa je na podoben način tudi SDS poskušala razširiti »desno« kapitalsko elito, tako da je brez oziranja na dolgoročno vzdržnost javnih financ in na očitno pregrevanje slovenskega gospodarstva banke spodbujala pri financiranju tveganih poslov, davčno razbremenjevala kapital in najvišje osebne dohodke ter si zamišljala megalomanske infrastrukturne investicije.

S tem je Slovenija začela prevzemati vzorce drugih tranzicijskih držav, dolžniški razvojni model, značilen za evropsko periferijo. Slovenska izvozna industrija, ki je bila v devetdesetih letih paradni konj slovenskega gospodarstva, je zaradi prevzemanja precejšene skupne valute in izgube možnosti industrijske politike ob priključitvi EU začela slabeti. To pa je okrepilo tiste dele kapitala in njihove politične zastopnike, ki so zagovarjali odprtje Slovenije mednarodnemu kapitalu po zgledu drugih tranzicijskih in perifernih držav.

Ti so v letih 2004–2006 dobili priložnost, da temeljito spremenijo smer razvoja Slovenije, ko je vlada pod vodstvom SDS začela ofenzivo proti sindikatom in delavstvu, ki jih je krivila za zmanjšano konkurenčnost Slovenije. Pripravili so vrsto neoliberalnih reform, vključno z novo dohodninsko lestvico, ki je močno zmanjšala davke za najpremožnejše in ki je danes eden glavnih vzrokov za proračunske primanjkljaje. Po zgledu najbolj liberaliziranih tranzicijskih držav (Bolgarije, Slovaške in t. i. baltskih tigrov) so podali tudi zakonski predlog enotne davčne stopnje, ki pa je bil leta 2005 s splošno opozorilno stavko zaustavljen.

Uporu navkljub je Slovenija z liberalizacijo kapitalskih tokov, deregulacijo bančnega sektorja in pomočjo evropskih integracij začela prevzemati dolžniški razvojni model. Dostop do cenenega tujega kapitala, ki se je odprl s pridružitvijo EU, so s pridom izkoristile zlasti banke in gradbeni sektor. Podobno kakor v Španiji, baltskih tigrin ali na Portugalskem so se pri nas začeli napihovati gradbeni baloni. Gradbeništvo je postalo nov paradni konj slo-venskega gospodarstva, ki je bistveno prispeval h gospodarski rasti. A medtem ko je vlada govorila o slovenskem razvojnem preboju in pripravljala groteskne gradbene projekte, na primer predlog zabavišnega parka Megalaxia pri Ptujju in predlog »slovenskega jadranskega otoka« v obliki delfina pred Izolo, se je gospodarstvo pregrevalo.

Razmerje med krediti in depoziti v bankah se je z 1:1 iz leta 2004 poslabšalo na 3:1 v letu 2007. Neto zunanji dolg (tj. dolg prebivalstva, države in podjetij skupaj), ki je bil še leta 2005 ničen, je že leta 2008 znašal deset milijard evrov. Večina tega dolga je nastala v gradbenem in bančnem sektorju ter v podjetjih, ki jih je zajel drugi val privatizacije. Nakopičeni dolg se zato ni kazal v javnem dolgu, a na to ni bilo treba čakati dolgo.

V zadnjem četrtletju leta 2008, ob izteku mandata prve Janševe

vlade, je kriza zajela tudi Slovenijo. Z zlomom špekulativnih trgov na Zahodu je usahnil dotok kreditov, počili so špekulativni baloni, gradbeni sektor se je sesedel, podjetjem, privatiziranim v drugem valu, je ostalo veliko kreditno breme, bankam pa milijarde slabih terjatev. Slovenija je v letu 2009 doživela kar 7,9-odstotni padec BDP. Brezposelnost je poskočila s 6,8 % iz leta 2008 na 12,4 % v letu 2011. V teh številkah se skriva 60.000 izgubljenih delovnih mest, ki bi jim bilo treba dodati še večdesettisoč zgubljenih migrantskih delovnih mest v gradbeništvu, a je Slovenija ta problem preprosto »izvozila«. Migrantskim delavcem je namreč prekinila dovoljenja za bivanje, ko so zgubili delo, tako da so morali zapustiti državo. Če bi bila delovna sila v gradbeništvu zaposlena z urejenimi rednimi zaposlitvenimi razmerji, bi se stopnja brezposelnosti takrat povečala še za nekaj odstotkov.

KAPITALISTIČNO REŠEVANJE KRIZE SLOVENSKEGA KAPITALIZMA

S krizo se je prva soočila Pahorjeva socialdemokratska vlada, ki je na začetku svojega mandata vpeljevala ukrepe za dvig povpraševanja, na primer dvig bruto minimalne plače s 597 na 734 evrov in subvencije za ohranjanje delovnih mest v podjetjih v težavah. Ukrepi so bili delno uspešni, saj je bila v letu 2010, kljub globoki krizi gospodarska rast v Sloveniji pozitivna (1,3 %), leta 2011 pa je znašala 0,7 %. Vendar je vodenje takšnih politik v okviru EU zelo oteženo, saj Slovenija nima več avtonomne denarne in proračunske politike. Po Maastrichtskih kriterijih mora namreč upoštevati določbe o maksimalnem proračunskem primanjkljaju, inflaciji in javnem dolgu, ki so eksplicitno uperjene zoper politike spodbujanja povpraševanja, poleg tega pa je zaradi politike ECB, ki ji ni dovoljeno neposredno financirati dolga držav članic EU,

izpostavljena pritisku mednarodnih finančnih trgov.

V tem kontekstu gre razumeti zdrs Pahorjeve vlade v desno v drugi polovici mandata. Tedaj se je vlada zatekla k izrazito liberalnim reformam, predvsem k reformi trga delovne sile in k pokojninski reformi. Te reforme, ki so bile z veliko večino zavrnjene na referendumu, so tudi dokončno pokopale vlado, ki se je z njimi zelo oddaljila od socialdemokratskih ciljev.

Po padcu Pahorjeve vlade smo pod drugo Janševo vlado doživeli nadaljevanje projekta, začetega med letoma 2004 in 2008. Njegov glavni cilj je bil narediti Slovenijo privlačnejšo za neposredne tuje investicije. V ta namen je bilo treba čim bolj omejiti delovanje sindikatov (na primer s spremembo referendumске zakonodaje in vpisom zlatega fiskalnega pravila v ustavo), zato da bi kapitalu olajšali pritisk na zniževanje plač. Na drugi strani je bilo treba z davčnimi olajšavami kapitalu (Janševa vlada je leta 2012 znižala davek na dohodek pravnih oseb, kar je uveljavila celo za nazaj) zmanjšati proračunske prihodke in s tem še zaostri potrebo po zmanjševanju proračunskih odhodkov, torej predvsem po rezih v javni sektor in socialne izdatke. Ključna projekta tega obdobja sta bila državni holding, ki naj bi služil predvsem hitri privatizaciji rentabilnih državnih podjetij, in slaba banka, ki naj bi socializirala izgube bank in transferje javnih sredstev omogočila tudi zasebnim bankam. Ob pritisku civilne družbe in sindikatov je bil Janša prisiljen odstopiti še pred izpeljavo teh projektov, vendar njegova naslednica Alenka Bratušek ohranja tako splošno usmeritev kakor konkretne politike druge Janševe vlade. Nacionalni reformni program 2013–2014, ki ga je sprejela vlada pod vodstvom Alenke Bratušek, namreč pravi, da bo Slovenija z ukrepi in reformami, ki jih je prejšnja vlada sprejela v letu 2012, nadaljevala tudi v letih 2013 in 2014. Gre predvsem za uravnoteženje javnih financ, stabilizacijo bančnega sistema, pokojninsko reformo in reformo trga delovne sile.

BANKROT SLOVENSKEGA KAPITALIZMA

Slovenski kapitalizem je s tem dokončno politično in idejno bankrotiral. Bankrotirala sta oba razvojna modela – tako izvozni razvojni model, v devetdesetih letih utemeljen na lahki industriji, kakor dolžniški razvojni model z gradbeništvom kot paradnim konjem v letih 2004–2008. Bankrotiral je slovenski kapitalistični razred, ki očitno ne zna ponuditi ničesar drugega kakor ugajanje zahtevam Bruslja in finančnih trgov.

Taka politika ugajanja, ki podlega zahtevam finančnih trgov, pa vselej prinaša vse hujše socialno razslojevanje. Čeprav je Slovenija pregovorno ena najbolj socialno izravnanih družb, empirični podatki kažejo povsem drugačno sliko o resničnih razlikah med najbogatejšimi in najrevnejšimi v naši družbi. Razlika v prihodkih najbogatejše desetine prebivalstva v primerjavi z najrevnejšo desetino je že 1:531. Najbogatejših 10 % prebivalstva ima v lasti kar 38 % nepremičnin, skupna vrednost katerih presega 25 milijard evrov. Hkrati ima revnejša polovica Slovenije, torej 50 % prebivalstva, v lasti vsega 12 % vseh nepremičnin. S tem se Slovenija pridružuje drugim tranzicijskim državam, ki so v takem položaju pristale že vsaj desetletje prej. Odvisne od tujega kapitala, ker domačega nimajo, druga z drugo tekmujejo v tem, katera bo bolj pritisnila na svoje delavstvo, katera bo ponudila fleksibilnejši in zato bolj negotov trg dela ter katera bo bolj znižala okoljske standarde.

Domače kapitalistične elite, ki so v tej tekmi do dna parazitski posrednik med tujimi vlagatelji in domačo delovno silo, pa se poslužujejo vse bolj avtoritarnih oblik vladanja, saj lahko samo tako ohranjajo obstoječa razmerja moči in zajezujejo naraščajoče nezadovoljstvo prebivalstva. Tudi v Sloveniji je že zaznati take spremembe. Referendumska zakonodaja, ki omejuje demokratične vzvode ljudstva, fiskalno pravilo in šele v zadnjem hipu preklicana

sprememba Zakona o javnem zbiranju so le najvidnejše med spremembami, ki vodijo v bolj avtorski in represiven način vladanja. Poleg demokracije je ogrožen tudi življenjski standard vseh – od študentk in študentov, upokojenk in upokojenec, prekarnih delavk in delavcev do javnih uslužbenk in uslužbencev, redno zaposlenih ter malih podjetnic in podjetnikov. Vsi bomo utrpeli nižanje osebnih dohodkov, plačevanje šolnin, manjšanje pokojnin in socialnih prejemkov, vsi bomo žrtve onesnaževanja okolja.

O kruti realnosti take bitke do dna najbolj pričajo primeri držav, ki nam jih sicer ponujajo kot zgled vpeljave neoliberalnega modela. Ko poudarjajo, da so si baltske države po recesiji hitro opomogle in ponovne zagnale gospodarsko rast, modro zamolčijo, da je v obdobju treh let recesije BDP v vseh treh državah padel za več kot 14 %. Bistven je tudi podatek, da te države danes dosegajo le med 60 in 70 % evropskega BDP na prebivalca, kar je precej manj od Slovenije z 82 %. A tudi ta primerjava je nekoliko zavajajoča. Posledice uvajanja neoliberalnega modela se namreč najbolj vidijo v nizkem življenjskem standardu v teh državah. Stopnje dohodkovne neenakosti so v baltskih državah med najvišjimi v Evropi, podobno pa velja tudi za stopnjo tveganja revščine. Posledica takšnega razvojnega modela so nižja pričakovana življenjska doba, rast kriminala, zviševanje števila zapornikov, slabšanje zdravja ljudi, vse višja stopnja umrljivosti novorojenčkov (ta je v Litvi in Latviji med najvišjimi v Evropi). Končni dokaz za zgrešenost teh politik pa je množično odseljevanje ljudi iz baltskih držav. V državah, ki nam jih ponujajo za zgled, se je v zadnjem desetletju prebivalstvo zmanjšalo kar za 11 %. Ti ljudje očitno raje opravljajo podplačana in drugorazredna dela v državah centra, kot da bi ostali v domačem neoliberalnem raju.

V tekmi do dna ni zmagovalcev. V perifernem kapitalizmu ni prihodnosti.

K SOCIALISTIČNEMU RAZVOJNEMU MODELU

Slovenski in nasploh periferni evropski kapitalizem je idejno in politično popolnoma bankrotiral in nima v rokavu nobenega aduta več. Ponudi lahko le slepo izpolnjevanje škodljivih zahtev Bruslja in drvenje na periferijo. Usode baltskih držav, ki nam jih ponujajo za zgled, medtem ko ljudje od tod bežijo, nas lahko reši le politični in ekonomski odgovor na krizo, ki bo presekal z dose-danjimi praksami. Odgovor, ki bo perifernim državam omogočil dejanski razvoj, ne pa razvoja v nerazvitost, ki smo mu priča zdaj. Odgovor, ki odločitev o tem, kaj, za koga in pod kakšnimi pogoji bomo proizvajali, ne bo prepuščal prostemu trgu in peščici najbogatejših, ampak ljudski volji. Odgovor, ki bo presegel kapi-talizem in stopil na pot vzpostavljanja dejansko demokratične in enake družbe. Ta odgovor je demokratični socializem.

Prvi korak k demokratičnemu socializmu bo zato vzpostavitev politične sile – stranke in gibanja –, ki si bo upala izreči dvojni ne: ne domačemu kapitalističnemu razredu in ne Bruslju. Ustaviti moramo ropanje in razlašanje, uničevanje bistvenih družbenih institucij, kakršni sta šolstvo in zdravstvo, ter odmiranje de-mokracije. Namesto tega moramo najti možnost zagona sloven-skega gospodarstva na sonaravnih temeljih ter ob zagotavljanju vključujoče ekonomije in polne zaposlenosti. Zagotoviti moramo, da bo razvoj Slovenije utemeljen na delu in znanju, ne pa na brez-sramnem izkoriščanju in odvisnosti od dotoka cenениh kreditov.

V nadaljevanju predstavljamo osrednje programske točke take-ga modela. Program je razdeljen na štiri sklope: gospodarstvo, okolje, finance in EU. V prvem, gospodarskem sklopu nakažemo, katere korake k vzpostavljanju koordiniranega gospodarstva kot

izhodišča za gradnjo demokratičnega socializma lahko napravimo v Sloveniji v tem trenutku. Pri tem upoštevamo omejitve, kot so članstvo v EU, odsotnost avtonomne denarne politike in izvršeni dejstvi slabe banke in državnega holdinga. V drugem, okoljskem sklopu razložimo, zakaj kapitalizem poleg ekonomskih kriz povzroča tudi vse hujšo okoljsko krizo in zakaj je ta rešljiva le v kontekstu socializma, ter predstavimo, kako se je mogoče lotiti okoljskih problemov v Sloveniji. V tretjem sklopu, namenjenem financam, odgovarjamo na vprašanja, kako naj ustavimo škodljivo varčevanje in kako naj rešujemo problem javnega dolga, ter predlagamo novo davčno politiko. V zadnjem sklopu, posvečenem EU, pa predstavimo reformni program za socialistično Evropo.

GOSPODARSTVO

1. Reševanje podjetij in razširitev državne lastnine

Eden največjih problemov Slovenije je velika zadolženost zasebnega in bančnega sektorja. Glavna vzroka za to sta dva. Na eni strani gre za zlom gradbeništva, ki se je od leta 2004 naprej napajalo s cenenimi krediti iz tujine. Po usahnitvi teh kreditov so tako rekoč vsi veliki gradbinci propadli, deleži teh podjetij in njihove lastnine pa so postali »slabe terjatve« v slovenskih bankah. Na drugi strani pa gre za problem velike zadolženosti podjetij, ki so bila privatizirana v drugem valu privatizacije, ko je bilo z menedžerskimi prevzemi privatiziranih 215 podjetij. V industrijskem sektorju je takšno kar vsako četrto podjetje: od skupno 206 industrijskih podjetij z več kot 100 zaposlenimi je bilo 46 podjetij privatiziranih v drugem valu. Menedžerji, ki so prevzemali ta podjetja, so za kritje kreditov uporabljali kar delnice podjetij, ki so jih prevzemali in s tem zadolževali podjetja. Številna so po izbruhu krize in usahnitvi kapitalskih tokov zato zašla v hude likvidnostne težave.

Danes so ta podjetja zaradi bremena dolga najmanj produktivna v Sloveniji, čeprav je večina načelno zdrava.

Pri njihovem reševanju bi zato lahko prevzela ključno vlogo slaba banka. Ta je sicer ustanovljena zato, da bi slabe terjatve, ki so pogosto kar deleži teh nelikvidnih podjetij, prevzela, ta podjetja s tem nacionalizirala in razdolžila, a takoj zatem privatizirala. S tem bi ponovili napako izpred krize: podjetja bi prepustili zasebnikom in investicijskim skladom, s tem pa izčrpavanju ali celo likvidacijam. Naš predlog pa je, da slaba banka prevzame terjatve v teh podjetjih in ta podjetja razdolži, a ne da bi jih nato odprodala. Nasprotno, namesti naj krizne uprave, ki lahko pod nadzorom zaposlenih poskrbijo za sanacijo podjetij in čimprejšnji ponovni zagon proizvodnje.

S tem bi rešili krizo v zasebnem sektorju in hkrati onemogočili, da bi se menedžerski prevzemi in sorodne slabe prakse ponovile. Preprečili bi privatizacije in vzpostavili osnovo za podreditev proizvodnje prebivalstvu in njegovemu demokratičnemu nadzoru.

2. Demokratizacija upravljanja podjetij

Ta podjetja bi po razdolžitvi prenesli na Slovenski državni holding. S tem bi jih obdržali v državni lasti, kar je dobro izhodišče za krepitev vloge delovnih kolektivov v podjetjih. Državno lastništvo samo na sebi je sicer prav tako problematično kakor zasebno, saj omogoča klientelistično kadrovanje ozkih političnih skupin, ki se vedejo, kot bi bila ta podjetja njihova last, ne pa last vseh državljanov in državljanov. Zato je treba tako podjetja kakor državni holding demokratizirati.

Prvi korak h krepitvi vloge zaposlenih v državnih podjetjih in bankah bi bila politika odprtih knjig: vsak zaposleni mora

imeti možnost vpogleda v poslovanje teh podjetij in v porabo njihovih sredstev. Drugi korak je demokratizacija poslovanja. To pomeni dvoje. Na eni strani uprav in nadzornikov ne smejo več imenovati politične elite, ampak zaposleni in širša skupnost, ki jo tako ali drugače zadeva delovanje podjetja (na primer lokalna skupnost, ki jo zadevajo okoljska tveganja). Na drugi strani pa morajo uprave z zaposlenimi in širšo skupnostjo skleniti sporazum o želenem razvoju podjetja. Če uprave ta sporazum kršijo, jih zaposleni lahko odpokličejo. V tretjem koraku pa bi te demokratične mehanizme v podjetjih še okrepili: zaposleni naj glasujejo o pomembnih odločitvah, o razmerju med najnižjo in najvišjo plačo, volijo direktorja ipd. V zasebnih družbah bi za krepitev vloge zaposlenih uporabili obstoječi Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju, s katerimi bi prav tako podrejali ta podjetja interesom zaposlenih in širše skupnosti. Delavsko upravljanje bi okrepili tudi zakonska podlaga in aktivna podpora, ki bi zaposlenim v podjetjih, ki so se pred stečajem znašla zaradi slabega dela lastnikov in menedžerjev, omogočili prevzem nadzora nad podjetjem in s tem ohranitev proizvodnje in delovnih mest.

Večina slovenskih podjetij je v preteklih letih zapadla dolgovom, ker je bila prepuščena samovolji upravljavcev in lastnikov podjetij. Zato je treba onemogočiti uresničevanje tako ozkih interesov zasebnih lastnikov kakor ozkih interesov političnih elit, ki mešetarijo v državnih podjetjih. Namesto tega moramo okrepiti demokratične mehanizme nadzora tako nad ekonomskimi elitami kakor nad političnimi.

3. Demokratizacija investicijske politike in bank

Javne investicije v Sloveniji vsako leto obsegajo okrog četrtnine vseh investicij, hkrati pa država posredno prek državnih deležev v bankah odločilno vpliva na razvojni model slovenskega gospodarstva. V zadnjem desetletju so bili ti vzvodi zlorabljeni za zasebne interese kapitalskih in političnih elit. Moč bank je bila zlorabljena za menedžerske prevzeme podjetij in za podpiranje rasti, utemeljene na zadolževanju. V ta namen so se banke ob pomoči takratne vlade (ki je odpravila kapitalске nadzorne mehanizme) po letu 2004 močno zadolžile na evropskih trgih kapitala in z izposojenim denarjem kreditirale špekulativni balon v gradbeništvu, ki je do poka v letu 2009 bistveno prispeval k pregrevanju slovenskega gospodarstva. Tudi državne investicije so bile porabljene vse prej kot učinkovito: spomnimo se le primera izgradnje avtocestnega križa in šestega bloka Termoelektrarne Šoštanj.

Potreben je torej demokratičen nadzor nad temi mehanizmi. V bančnem sektorju to zahteva socializacijo bank, njihovo preoblikovanje v javni servis po zgledu šolstva ali zdravstva, v državni investicijski politiki pa to zahteva izgradnjo demokratičnih organov, ki bodo po volji ljudstva odločali o državnih investicijah. Z demokratizacijo upravljanja bančnega sistema in državnega sklada (holdinga) bi bili zagotovljeni osnovni pogoji za koordiniranje investicijske dejavnosti. Ti instituciji bi poleg strokovnih vladnih služb postali glavni informacijski središči sistema. Postavljali bi družbene kriterije za investiranje dolžniškega in lastniškega kapitala v posameznih panogah. Pri določanju zahtevane donosnosti naložb bi poleg gospodarne uporabe sredstev upoštevali tudi druge, jasno opredeljene dejavnike, kot so število delovnih mest, regijski razvoj in varovanje okolja. Ta mehanizem bi moral zajeti vse velike investitorje: državo in lokalne skupnosti, podjetja s nadzornim deležem države (državni holding) in državne banke. Slovenija sodi med države z relativno visokim deležem investicij

države in podjetniškega sektorja v BDP, ki pa je bil predvsem po letu 2004 uporabljen izjemno neproduktivno. V prid razvoju je zato treba zagotoviti, da bodo investicije finančno in družbeno učinkovite.

4. Industrijska politika in koordinacija gospodarstva

S socializacijo bank in državne investicijske politike bi pridobili tudi potreben manevrski prostor za strateško usmerjanje gospodarstva – industrijsko politiko. V zadnjih dvajsetih letih koordinacije med panogami v Sloveniji tako rekoč ni bilo, kakor tudi ni bilo strateškega usmerjanja gospodarstva. Medtem pa se v nasprotju s splošnim prepričanjem kapitalistične države niso odpovedale planiranju in strateški podpori podjetjem. Le Slovenija je skupaj z ostalimi post-socialističnimi državami v tranzicijski blaznosti opustila vse vzvode za usmerjanje razvoja. Države centra, kakršna je Nemčija, ne bi nikdar prodale svojih naravnih virov, električnih omrežij, najpomembnejših državnih podjetij ali infrastrukture multinacionalkam, v Sloveniji pa veliko večino parlamentarne politike in ekonomske stroke družijo prepričanje o nujnosti in koristnosti privatizacije. Odločitve o tem, kaj, za koga in pod kakšnimi pogoji naj se proizvaja, so zato brezglavo prepuščene zasebni iniciativi in tržnim mehanizmom.

Od tod deindustrializacija, dezintegracija velikih industrijskih verig in pomik na evropsko periferijo. Nekoč močne verige, na primer Iskra, so kot celota večinoma propadle, preživeli so le nekateri njihovi deli (na primer Domel). Z brezglavim vodenjem se je Slovenija sama odrinila na periferijo. Verige, kakršna je bila Iskra, so bile zmožne proizvajati končne izdelke in s tem konkurirati podjetjem na najvišjih ravneh. Deli Iskre, ki so preživeli, proizvajajo le še dele za te končne izdelke. S tem je slovensko gos-

podarstvo postalo podizvajalec močnih podjetij, ki v celotni verigi vrednosti prejme le še neznamen del.

Drug dober primer neizkoriščene panoge, v kateri ima Slovenija potencial, a ga zasebna iniciativa ni zmožna izkoristiti, je lesnopredelovalna industrija. Ta je ne le industrija pohištva, ampak tudi industrija materialov in tehnoloških rešitev, ki bi lahko zmanjšale energetske potratnosti naših podjetij in gospodinjstev. Izvoz nepredelanega lesa ob stotinah izgubljenih delovnih mest v propadlih lesnopredelovalnih podjetjih je sramotna praksa, ki pa je zasebne investicije ne bodo odpravile. Klasična donosnost teh panog je za to premajhna. Rešitev je v industrijski politiki, katere namen bi bila integracija podjetij in gospodarskih panog v nacionalno koordinirane verige.

Da bi mogli zajeti večji del vrednosti v svetovnih verigah, mora država z investicijsko politiko prevzeti dejavno vlogo v načrtnem vzpostavljanju celotnih gospodarskih verig, ki bodo mogle proizvajati in na svetovnih trgih prodajati končne izdelke. Potrebujemo investicije, ki bodo ekonomsko upravičene, s tem ko bodo zagotavljale nova delovna mesta, dodatno akumulacijo in razvoj. Po drugi strani pa morajo investicije prinesiti delovna mesta v kraje, kjer so najbolj potrebna, in razvoj v panoge, v katerih ima naša družba primerjalno prednost in dolgoročen interes.

Brezglavega drvenja na evropsko in svetovno periferijo nas zato lahko reši samo vzpostavitev koordiniranega gospodarstva, ki bo omogočalo koordinacijo panog, ponovno integracijo industrijskih verig in upravljanje z investicijami po volji ljudstva.

5. Polna zaposlenost

Industrijska politika mora služiti blaginji večine prebivalstva, zato jo je treba pospremiti s politiko polne zaposlenosti, ki bi delavkam in delavcem zagotovila varno in izpopolnjujočo zaposlitev. Poleg pomanjkanja razvoja slovenske industrije v zadnjih dvajsetih letih je eden ključnih vzrokov za brezposelnost tudi preživel štirideseturni delovni teden. Ko je bil ta uzakonjen, je bila produktivnost dela neprimerljivo manjša kakor danes. Zato zagovarjamo krajšanje delovnega tedna sprva na 35 ur, pozneje pa do ravni, ki bi omogočala polno zaposlenost. Poleg tega se zavzemamo za odpravo segmentacije trga dela in za vzpostavitev močne aktivne politike zaposlovanja, ki bi delavcem omogočala varno prehajanje iz ene zaposlitve v drugo. V času krize ne moremo pričakovati vrnitve k polni zaposlitvi za nedoločen čas. Zahtevati pa moramo, da bo vsaka oblika dela zaščitena s temeljnimi delavskimi in socialnimi pravicami in da bodo vsi, ki se preživljajo s svojim delom, prejeli dohodek, ki zagotavlja dostojno življenje.

OKOLJSKA PREOBRAZBA

Človekovi pritiski na okolje že danes presegajo nosilne zmoglosti planeta. Podnebne spremembe, kemično in biološko onesnaževanje, upadanje biotske raznovrstnosti in ozonska luknja povzročajo nepopravljivo škodo življenjskemu okolju, zmanjšujejo možnosti civilizacijskega razvoja in zastrujejo družbene probleme, kot so revščina, epidemije in vojne. Posledice razvrednotenja okolja tako ne prizadenejo vseh ljudi enako, s čimer dodatno povečujejo razredne razlike in zastrujejo družbene napetosti. Projekcije za prihodnost napovedujejo, da bo uničujoč razvoj, ki se ne ozira na obnovitvene sposobnosti okoljskih sistemov in na širše socialne posledice, privedel do stanja, v katerem bo ogrožena

zadovoljitev osnovnih človeških potreb in potreb družbene re-produkcije.

Okoljska kriza in sovpadajoča socialna katastrofa, ki smo ji priča, sta neposredni posledici kapitalizma, ki na planetu z omejenimi dobrinami in nosilnimi sposobnostmi zahteva nenehno eksponentno gospodarsko rast in temelji na vse intenzivnejši izrabi energije in snovi iz naravnih virov. Z neobzdrano rastjo proizvodnje in potrošnje nenehoma povečuje pritiske na ekosisteme. Neskončna akumulacija kapitala, ki določa kapitalistično ekonomijo, namreč ne upošteva zahtevane regeneracije okolja in si ne prizadeva za trajnostno družbeno reprodukcijo, temveč deluje po načelu maksimizacije profitov. Družbene posledice okoljske degradacije pa so – v nasprotju s profitom, ki pripade lastnikom kapitala – preložene na ramena vseh ljudi, ki ne prejmejo nikakršne kompenzacije za poslabšanje življenjskih pogojev.

Za rešitev globalne okoljske krize je potreben sistemski obrat v načinu upravljanja naravnih virov. Obstoječe rešitve v obliki zelenih tržnih mehanizmov so namreč nemočne, saj se reševanja problema ne lotijo pri njegovem vzroku, tj. pri neobzdrani neskončni maksimizaciji profitov. Oglaševanje in prodaja »eko-izdelkov«, ki dokazano nimata dolgoročnega oziroma systemskega učinka na reševanje okoljske krize, sta zgolj vulgarna in manipulativna dopolnitev tržne logike (češ, če okoljskega vprašanja že ne rešujemo, lahko z njim nekdo vsaj dobro zasluži). Neučinkovitost obstoječih mehanizmov je posebej očitna ob trenutni ekonomski krizi. Države in podjetja namreč v imenu hitre in kratkoročne gospodarske rasti ali proizvodnje klestijo vlaganje v varovanje okolja. Okolju prijazne, a z vidika kapitalistične logike drage in neprofitabilne dejavnosti ter tehnologije zato zamirajo. Vzrokov za to ne gre iskati v podjetjih, saj so ta prepuščena tržnim zakonitostim in jim okolju prijaznejše strategije v boju za čim večje profite praviloma prinašajo izgubo. Omenjene politike in prakse torej samo do-

datno poglabljajo okoljsko katastrofo in so tudi po kapitalističnih kriterijih ekonomsko neupravičene, saj je ob trenutnih trendih gotovo, da bodo naslednje gospodarske in širše družbene krize izhajale ne le iz bančnih in finančnih špekulacij, pač pa še bolj iz podnebnih sprememb, izgubljenih ekosistemov in zmanjševanja biotske raznovrstnosti. Zaradi sprememb ekosistemov in zaradi naraščajočih stroškov skrajnih vremenskih stanj (suš in poplav) bodo namreč prizadeti državni proračuni in zlasti prebivalci ogroženih območij.

Rešitev okoljske krize je mogoče iskati v postopni preobrazbi v nizkoogljično družbo sonaravnega razvoja, ki je med glavnimi prvinami socialističnega razvojnega modela. Ta teži k upravljanju z naravnimi sistemi, ki ne bo več določeno z vrednostjo naravnih virov na kapitalistih trgih, temveč bo temeljilo na okoljskih omejitvah in družbenih potrebah. Vsaka celostna in uspešna okoljska politika se mora ravnati po taki viziji socialistične družbe, v kateri gospodarske panoge in storitvene dejavnosti niso podrejene okolju neprijazni logiki maksimizacije profita, pač pa izhajajo iz zmožnosti okolja in potreb družbe in so utemeljene na trajnostni rabi surovin, energetskih virov in naravnih ponorov.

Za postopen prehod v družbo sonaravnega razvoja si bomo v okviru socialističnega razvojnega modela prizadevali s pomočjo petih strateških politik, ki jih lahko začnemo izvajati že danes: prehod v nizkoogljično družbo, učinkovit in dostopen javni promet, pravična obdavčitev onesnaževalcev, preusmeritev v ekološko kmetovanje ter okrepitev zaščite in trajne rabe naravnih površin. Navedeni ukrepi bi imeli poleg trajnostnega upravljanja z okoljskimi viri pozitivne učinke tudi na zaposlovanje in gospodarstvo, saj bi s pomočjo racionalnega in vzdržnega koriščenja virov razpršili upravljavske pravice in dolžnosti. Takšno ekološko preobrazbo je mogoče izpeljati samo z obsežno uporabo obstoječega domačega znanja in tradicije na eni strani ter s spodbujanjem bazičnih in aplikativnih okoljskih znanosti na drugi.

1. Prehod v nizkoogljično družbo

Prvi korak k demokratičnosocialistični družbi sonaravnega razvoja je prehod v nizkoogljično ekonomijo, utemeljeno na obnovljivih virih energije. Za povečanje deleža energijske proizvodnje iz obnovljivih virov si bomo pri decentraliziranih energetskih projektih prizadevali z investiranjem v lokalno najučinkovitejše rešitve. V reguliranih porečjih bomo spodbujali izgradnjo in obnovo hidroelektran, na bolj obsončenih legah pa bomo zagovarjali investiranje v solarno energijo. Na razpoložljivih krajih po Sloveniji bomo spodbujali izrabo geotermalne energije in gradnjo objektov za koriščenje vetrne energije. Te vire lahko dopolnjuje pridobivanje električne energije iz manjših kotlovnice na biomaso. Poleg intenzivnejšega pridobivanja energije iz obnovljivih virov je nujno sistemsko varčevanje pri porabi energije. To je kratkoročno najlažje dosegljivo z varčno gradnjo in obnovo z lesom in lesnimi derivati kot gradbenim in izolacijskim materialom. Med nizkoogljične politike preobrazbe v sonaravno družbo, ki jih je mogoče začeti izvajati že danes, sodi tudi zagon lesnopredelovalne industrije z izgradnjo sodobnih žag in sušilnic. Te namreč omogočajo izbor kakovosti in proizvodnjo lesenih polizdelkov kot gradbene in obrtne surovine v velikem obsegu. Poleg tega pri obratovanju proizvajajo odpadke, ki jih lahko uporabljamo kot obnovljivi energijski vir za ogrevanje obratov in gospodinjstev ter za lokalno proizvodnjo elektrike.

2. Učinkovit in dostopen javni promet

Pomembno vlogo v okoljski demokratičnosocialistični transformaciji ima tudi prestrukturiranje pretežno osebne prometa v javnega. Zato si bomo prizadevali za cenovno in lokacijsko dostopen, časovno učinkovit in udoben javni prevoz. Podpirali bomo

investicijske naložbe v nizkoogljične oblike javnega prometa in s tem postopno preusmeritev tovornega in osebnega prometa s cest na železniško in avtobusno omrežje. V mestnih središčih bomo zagovarjali umirjanje avtomobilskega prometa, učinkovitejši avtobusni prevoz in kolesarjem prilagojene poti.

3. Pravična obdavčitev onesnaževalcev

Vsaka pravična okoljska reforma mora reševati tudi problem socializacije okoljske škode, ki jo povzročajo večji onesnaževalci. V tem kontekstu je treba ukiniti podporne subvencije največjim industrijskim onesnaževalcem. Namesto tega je treba subencionirati projekte, namenjene prilagajanju okoljskim zahtevam, izboljšanju energijske učinkovitosti in promociji nizkoogljičnih virov energije. Zagovarjamo tudi proporcionalno obdavčitev onesnaževalcev glede na povzročeno okoljsko škodo. Po takem ukrepu veliki onesnaževalci ne bodo več mogli ohranjati konkurenčne prednosti. S pomočjo proporcionalne obdavčitve zbrana sredstva pa morajo biti namenjena povračilu škode, povzročene okolju in zdravju ljudi, in investicijskim projektom politik prehoda v sonaravno družbo.

4. Preusmeritev v ekološko kmetovanje

Veliko okoljsko škodo povzročajo tudi vse večji pritiski svetovnih cen pridelkov, ki kmete silijo v škodljive prakse intenzivnega kmetijstva. Da bi preprečili nadaljnje čezmerno črpanje vodnih rezervoarjev, onesnaževanje podzemnih vodonosnikov pitne vode, uničevanje prsti in preveliko občutljivost okolja na ekstremne vremenske dogodke, je nujna preusmeritev v energetsko

in snovno ekstenzivno ekološko kmetijstvo. Zato se zavzemamo za znanstveno in finančno sistematizirano podporo ekološkemu kmetovanju z visoko vrednostjo proizvodnje kot ključno strategijo za dolgoročno preživetje slovenskega kmetijstva.

5. Okrepitev zaščite in trajne rabe naravnih površin

Država je dolžna ščititi tudi biotsko raznovrstnost in ekosisteme ter mora z namenom trajnostnega razvoja gospodarno upravljati z naravnimi viri. To zahteva predvsem dejavno varovanje, ne pa le sklepanje neučinkovitih deklarativnih zavez. Zato želimo okrepiti ozaveščanje in formalno izobraževanje o pomembnosti biotske raznovrstnosti in naravovarstvenih območij za zdrav ter trajnostni razvoj posameznikov in skupnosti. S prebivalci, ki živijo na teh območjih, želimo razvijati lokalne modele sonaravnega razvoja. Ti bi morali biti utemeljeni tudi na ekonomskih prednostih območij naravne dediščine, ki bi jo hkrati morali učinkovito ščititi.

FINANCE

1. Konec varčevanja in nova davčna politika

Prevladujoče politike zategovanja pasu imajo dva namena: na eni strani z rezi v javni sektor omogočiti nižje davke (predvsem za podjetja in najbogatejše), kar naj bi povečalo investicijsko dejavnost, na drugi strani pa s pritiskom na pravice delavstva in z rezi v socialne storitve poceniti delovno silo. Oboje skupaj naj bi omogočilo večjo dobičkonosnost podjetij in s tem prispevalo k reševanju krize v t. i. realnem sektorju. Tako naj bi Slovenija na posled postala privlačnejša za tuje investicije.

Vendar se je v praksi izkazalo, da se javni dolg držav, ki so se odločile za zategovanje pasu oziroma so bile v to prisiljene, ni zmanjšal, ampak je, nasprotno, še naprej rasel. Varčevanje zmanjšuje domače povpraševanje in ne vpliva na rast izvoza, saj imajo podobno strategijo skoraj vse države evrskega območja. Zato so se prihodki držav tudi zmanjševali enako hitro kakor odhodki. Izkazalo se je, da so negativni učinki politike zategovanja pasov na gospodarsko dejavnost bistveno večji, kakor so pričakovali predstavniki Evropske komisije in Mednarodnega denarnega sklada ter načrtovalci teh politik pri nas. Ti načrtovalci so se zanašali na negativen multiplikator 0,5, po katerem naj bi za vsak evro, ki ga država z zmanjševanjem svojih izdatkov izvzame iz gospodarskega krogotoka, gospodarska dejavnost upadla za 50 centov. Vendar se leta 2012, ko je Janševa vlada »privarčevala« 460 milijonov evrov pri državnih izdatkih, BDP ni skrčil za pričakovanih 230 milijonov evrov, ampak kar za 700 milijonov evrov. Multiplikator je bil torej kar trikrat večji od pričakovanega – 1,6.

Države v Evropi zaradi »varčevanja« in davčnih odpustkov za podjetja in bogate že vrsto let beležijo javnofinančne primanjkljaje. Zato se morajo zadolževati z izdajanjem državnih obveznic, ki pa jih v veliki meri kupujejo ravno tisti, ki so pred tem prejeli davčne olajšave. Države so se prisiljene zadolževati po visokih obrestnih merah (Slovenija že po več kot 5-odstotni), kar prinaša visoke donose za kupce obveznic. Slovenija je tako v letu 2012 izgubila 2,1 % BDP oziroma 748 milijonov evrov. V letu 2013 naj bi odplačilo obresti zahtevalo 2,4 % BDP oziroma 909 milijonov evrov. Ta denar prejemajo kupci obveznic, torej tisti, ki so zaradi varčevanja dobili davčne odpustke in višje profite, te viške pa »naložili« v državne obveznice. Skupina francoskih ekonomistov je izračunala, da evropske države tako vsako leto zgubijo kar 3 % BDP, ta denar pa se prek obveznic prelije v žepe odstotka najpremožnejših.

Politike zategovanja pasu je zato treba ustaviti, saj se za njimi skriva zgolj prenos denarja od najrevnejših (prejemniki socialnih podpor, pokojnin, štipendij), delavstva in srednjega razreda k najbogatejšemu odstotku prebivalstva. Ta proces je treba obrniti, kar omogoča davčna reforma. Ta mora zaostri progresivno davčno lestvico. Slovenija ima od leta 2005 naprej sistem dohodnine, v katerem so progresivno obdavčeni samo prihodki od dela, dohodki od kapitala in od premoženja pa so obdavčeni posebej in po enotni stopnji. Tako je upokojenec, ki je obdržal certifikat iz časa tranzicije, obdavčen po enaki stopnji kakor milijonar. Zato ne preseneča, da je Slovenija po deležu neposrednih davkov globoko pod evropskim povprečjem. Namen predlagane reforme je, da vsakdo v državni proračun in socialne blagajne prispeva glede na svoj celoten dohodek. Zato potrebujemo integralno dohodninsko in prispevno osnovo, v kateri bodo poleg dohodkov od dela upoštevani tudi dohodki od kapitala in od premoženja. To načelo mora veljati tudi za prispevke za obvezno zdravstveno zavarovanje. Povečanje in pravičnejša porazdelitev neposrednih davkov bi zmanjšali delež posrednih davkov, kakršen je DDV, ki bolj obremenjujejo manj premožne.

Povečane prihodke iz davkov bi bilo mogoče učinkoviteje uporabiti v prid ekonomski politiki, varovanju okolja ipd. Taka davčna reforma bi tudi zadržala denar najbogatejšega sloja doma. Trenutno, v času krize, se sredstva najpremožnejših ne prelivajo v investicije, ampak še izrazite kakor sicer izvažajo v davčne oaze, nalagajo v državnih obveznicah ali pa prek investicijskih skladov odhajajo v tujino.

2. Rešitev problema dolga

Slovenski dolg v primerjavi z drugimi evropskimi državami ni velik in je obvladljiv. Slovenija trenutno za obresti letno plačuje približno 2,4 % BDP, kar v primerjavi z ostalimi državami evropske periferije ni kritično. Naš javni dolg zato ni problematičen sam na sebi, ampak zaradi problematičnih okoliščin. Ne obvladujemo valute, v kateri se zadolžujemo, in ECB noče delovati kot posojilodajalec v zadnji sili, ki bi z novoustvarjenim denarjem odkupoval državne obveznice in s tem zmanjšal ceno zadolževanja. Zato se mora Slovenija zadolževati po zelo visokih obrestnih merah, tako da ji grozi, da bo kakor Grčija, Portugalska, Irska in Ciper izpadla iz mednarodnih finančnih trgov. Dolg torej zares utegne postati problem. Problem dolga se utegne tako zaostri, da bosta ogroženi politična suverenost in delovanje države. Takšne razmere zahtevajo usklajeno in solidarno ukrepanje vseh zdravih sil v perifernih evropskih državah.

Nemudoma se moramo povezati z ostalimi perifernimi državami EU in začeti od ECB zahtevati, da začne jamčiti za dolg držav. ECB je namreč ena redkih svetovnih centralnih bank, ki ne odkupuje državnih obveznic. Centralna banka ZDA vsak mesec »natisne« več kot 80 milijard dolarjev za financiranje javnega dolga, v Evropi pa lahko države do denarja ECB dostopajo samo prek bank. Ob reševanju bančne krize so se države morale zadolžiti pri bankah, da bi rešile banke. Slovenija bi zato morala z ostalimi perifernimi državami prisiliti evropske institucije, da ECB začne bodisi normalno izdajati obveznice državam bodisi, podobno kakor je storila Venezuela za Argentino, državam izdajati obveznice z nizkimi obrestnimi merami, s katerimi bi te lahko odplačale vsaj del dolga, za katerega morajo zdaj plačevati oderuške obresti.

Poleg tega je treba ustanoviti komisijo za revizijo dolga. Precejšen del dolga evropskih držav je nastal tako, da so države

na eni strani dajale davčne odpustke najbogatejšim in s tem ustvarjale javnofinančne primanjkljaje, na drugi strani pa so te primanjkljaje financirale z zadolževanjem prek obveznic, ki so jih kupovali najpremožnejši – torej tisti, ki so tik pred tem prejeli davčne olajšave. Pri tem se pojavlja sum t. i. nelegitimnega dolga, ki je mednarodno sprejeta kategorija. Ta je lahko dveh vrst. Na eni strani gre za dolgove, ki so bili porabljeni nelegitimno ali so nastali v nedemokratskih režimih. Na drugi strani pa je mogoče za nelegitimne razglasiti tudi dolgove, pri katerih so upniki izsilili nelegitimno visoke obresti, ki ne ustrezajo zmožnostim države. V tem primeru morajo upniki prevzeti svoj del odgovornosti za napačno investiranje.

Sklicevanje na nelegitimni dolg so že uspešno izkoristili v Ekvadorju, kjer je predsednik Rafael Correa ustanovil komisijo za revizijo državnega dolga, ki je ugotovila, da je zajeten del tega dolga nelegitimen, tako da so ga odpisali. Za Slovenijo ni znano, ali in v kolikšni meri ta dolg obstaja, a bi bilo vseeno smiselno ustanoviti komisijo, ki bi raziskala dolg in ugotovila, ali je mogoče kateri del dolga odpisati.

Za zmanjšanje dolžniškega bremena lahko uporabimo še en scenarij. Argentina je leta 2000 po finančnem zlomu ostala z velikim deležem javnega dolga v dolarjih, ki ga zaradi zloma ni mogla odplačevati. Pred »sodiščem finančnih trgov« je bila tako potisnjena v izbiro: ali bankrot ali nadaljnje zadolževanje po oderuških obrestnih merah, da bi z novimi krediti lahko odplačevala obresti na star dolg. Na pomoč ji je priskočila Venezuela, ki je bila finančno stabilna in je zato uživala relativno nizke obrestne mere. Argentina in Venezuela sta se dogovorili, da Venezuela najame kredit za Argentino po ugodni obrestni meri, tako da je lahko Argentina v celoti odplačala stare dolgove in se s tem rešila velikega dela dolžniškega bremena.

Zadnja, skrajna možnost za zmanjševanje bremena financiranja javnega dolga pa je zamenjava obveznic. Znanih je več primerov, in tudi med njimi je bil izjemno uspešen Ekvador. Država je razglasila moratorij na odplačevanje dolga in nato začela odkupovati lastne obveznice po bistveno nižani ceni ter se tako znebila dela dolga. Nekoliko drugačno obliko te rešitve je uporabila Argentina leta 2001. V njenem primeru je bil dolg zmanjšan in reprogramiran z zamenjavo starih obveznic za nove s popustom in podaljšanjem ročnosti.

USTAVIMO EVROPO DVEH HITROSTI

Položaj Slovenije, ki je vse pogosteje tarča špekulativnih napadov na državne obveznice, je v marsičem podoben položaju Španije, Grčije, Portugalske in sorodnih perifernih držav evrskega območja. Tudi te države namreč pestita propad investicij v zasebnem sektorju in huda bančna kriza, tesno povezana z javnofinančno krizo, ki se kaže v zelo visokih stroških refinanciranja javnih dolgov. Skupen nezavidljiv položaj perifernih držav, ki je v veliki meri plod strukturnih neravnovesij evrskega območja, zahteva reformo EU in evrskega območja, kar pa zahteva politično zavezništvo perifernih držav.

Slovenija mora zato z ostalimi državami evrske periferije zahtevati program reševanja krize evropskih integracij, ki bi perifernim državam omogočil zagon investicijske dejavnosti, smotrno sanacijo bančnega sistema in razbremenitev državnega proračuna. V nadaljevanju predstavljamo nabor takšnih politik za EU.

1. Pomoč Evropske centralne banke (ECB) in Evropskega mehanizma za stabilnost (ESM) državam članicam

Ko je leta 2008 evrsko območje prizadela gospodarska kriza, se je izkazalo, da lahko skupna valuta v času krize države članice za-varuje pred špekulativnimi napadi na posamezne valute, nikakor pa jih ne more zaščititi pred špekulativnimi napadi na državne obveznice. V državah periferije evrskega območja, ki so se znašle v težavah, so namreč zahtevani donosi na državne obveznice nenadoma poskočili, s tem pa je cena refinanciranja državnih dolgov perifernih držav zrasla do nevzdržne mere. ECB je tedaj hitro priskočila na pomoč zasebnemu sektorju, saj je evropskim bankam brez obotavljanja zagotovila več kot 1000 milijard evrov posojil po izjemno nizkih obrestnih merah.

Do perifernih evrskih držav, ki so se znašle na robu bankrota, pa ECB nikoli ni bila tako radodarna. V nasprotju z zasebnimi bankami, ki imajo vedno privilegij, da njihove težave rešujejo drugi, morajo države svoje težave reševati same. Poleg tega kljub krpanju lukenj v bančnih bilancah, za katero so v zadnjih letih skrbele tako ECB kakor posamezne države članice, banke v evrskem območju še vedno ogroža pomanjkanje likvidnosti. Države v evrskem območju so zato prisiljene v dodatne dokapitalizacije lastnih bank. Prav banke v perifernih državah, kot so Grčija, Španija in Slovenija, imajo zaradi največjega obsega slabih terjatev največje težave, zato nujno potrebujejo dodaten kapital. A ravno za periferne države so stroški dokapitalizacij bank najvišji, saj morajo sredstva zanje pridobiti z dodatnim zadolževanjem po zelo visokih, v primerih Grčije, Portugalske, Irske in Cipra bistveno previsokih obrestnih merah.

Težave, v katerih so se znašle periferne države, niso zgolj njihove težave, temveč so v večji meri prav posledica spodletelega ustroja evrskega območja, ki temelji na skupni valuti in ločenih fiskalnih politikah držav članic. Prav zaradi nepripravljenosti ECB in

ESM, da bi državam pomagala z odkupom njihovih obveznic, ne da bi jim pri tem vsiljevala radikalne varčevalne ukrepe, se razlike v razvitosti med članicami evrskega območja še poglobljajo. Na to ne vpliva niti dejstvo, da sme ECB kot centralna banka z novoustvarjenim denarjem tudi odkupovati dolg držav in njihovih finančnih ustanov. Centralne banke v drugih monetarnih unijah, kot sta ZDA in Velika Britanija, to že ves čas počnejo, zato sta njuna finančna sistema veliko stabilnejša kakor evrsko območje, njuni gospodarstvi pa sta se prej izvili iz recesije. A pogodba o delovanju Evropske unije formalno preprečuje ECB, da bi to nalogo opravila za evropske države.

Kratkoročno je mogoče problem prezadolženosti perifernih držav ublažiti z ukrepi, ki ne zahtevajo sprememb evropske zakonodaje. Stroške refinanciranja javnih dolgov držav z visokimi zahtevanimi donosi na državne obveznice je treba zmanjšati, tako da ECB državam članicam ponudi možnost konverzije dolga do maastrichtsko dovoljenega dolga, tj. do 60 % BDP (MDD). Dolg, ki presega 60 % BDP, bi države članice financirale samostojno. Za servisiranje MDD pa bi ECB priskrbelo konverzijsko posojilo, tj. zamenjavo obstoječega dolga v evroobveznice, ki bi jih na finančnih trgih izdala ECB. Zahtevani donosi na obveznice ECB bi bili zelo nizki, podobni donosom na nemške ali ameriške državne obveznice. ECB bi nato določila obrestno mero, po kateri bi države članice odplačevale konvertirani del dolga, ki bi ga imele naloženega na njenih dolžniških računih. Države članice bi tako še zmerom odplačevale tudi ta del dolga, a po obrestih, ki bi bile samo malce višje od zahtevanih donosov na evroobveznice. Tako ECB ne bi bilo treba tiskati denarja, saj dolga ne bi neposredno odkupovala ali zanj jamčila, ampak bi le posredovala med mednarodnimi vlagatelji in državami z evrom ter tem močno olajšala refinanciranje javnega dolga.

Dolgoročno pa je treba problem dolga reševati s spremembo

pogodbe o delovanju EU, ki bi tudi formalno omogočila, da ECB deluje kot posojilodajalec v sili. Tako bi ECB lahko odkupovala vrednostne papirje držav, ki imajo zaradi krize visoke proračunske primanjkljaje in ki se ne morejo normalno zadolževati na finančnih trgih. ECB bi torej znižala pričakovane donose na te vrednostne papirje in s tem zmanjšala stroške refinanciranja dolga, ki so v teh članicah glavni vzrok za javnofinančne primanjkljaje in ki onemogočajo spodbujanje gospodarske rasti. Seveda pa ta pomoč ne bi smela biti izgovor za vsiljevanje skrajnih varčevalnih ukrepov. Nasprotno, morala bi biti namenjena gospodarski obnovi brez hkratnega socialnega opustošenja, ki smo mu v najskrajnejši obliki priča v Grčiji, vse bolj pa tudi doma.

Če bi z intervencijami ECB cena zadolževanja za periferne evropske države padla, bi lahko te države z uporabo izposojenih sredstev in sredstev, ki jih ponuja ESM, dokapitalizirale banke. Kakor pomoč ECB pa tudi ukrepi ESM ne bi smeli biti pogojeni z uvajanjem skrajnih varčevalnih ukrepov, reševanje bančnega sistema pa ne bi smelo postati sredstvo za razlastitev državljanov. Zato banke po dokapitalizaciji ne smejo biti privatizirane, ampak morajo postati last državljanov tistih držav, v katerih delujejo. Če bi ESM po opravljeni dokapitalizaciji deleže dokapitaliziranih bank na trgu ponudila zasebnim investitorjem, bi s tem le dodatno prispevala k centralizaciji bančnega sistema v Evropi v rokah monopolističnih bank, ki so »prevelike, da bi propadle«. V nasprotju s tem morata glavna namena reševanja biti decentralizacija evropskega bančnega sistema in nacionalizacija bank. To sta predpogoja za to, da se delovanje bank poredi demokratičnemu nadzoru in da se omogoči poznejše družbeno upravljanje bančne komponente investicijskega sistema.

2. Evropski investicijski program

Velike razlike v gospodarski razvitosti, v ravni zaposlenosti in v življenjskem standardu evropskih držav ostajajo zato, ker EU nima koordinirane industrijske politike, ki bi z investicijami v gospodarstvo manj razvitih članic tem omogočila dohitevanje razvitejših. Dolžniška kriza in pravila enotnega trga hkrati preprečujejo, da bi to vlogo opravile države članice same. Od evropske investicijske politike tako ostanejo le infrastrukturni kohezijski projekti, ki povečujejo uvoz kapitalskih dobrin in tehnologije iz razvitih držav, ne ustvarjajo pa pogojev za razvoj.

Kriza je najbolj prizadela periferne, manj razvite države. Prišlo je do hitrega bega kapitala, padca proizvodnje, zaposlenosti in investicij, ki ga države zaradi problema dolga niso mogle nadomestiti s svojim trošenjem. Socialna škoda zaradi teh dogodkov bo globoka in dolgotrajna. Politika varčevalnih ukrepov krizo več kot očitno še pogloblja, saj dodatno zavira gospodarsko rast, onemogoča investicijsko politiko in povečuje bedo ljudi, ki so že zdaj v najslabšem položaju. Prav zato je treba takoj končati varčevalno politiko in na evropski ravni spodbuditi investicije v gospodarstvo.

Razmere zahtevajo odpravo trenutne omejitve evropske investicijske politike, ki se kaže tako v omejeni strategiji, osredotočeni predvsem na razvoj infrastrukturnih projektov, kakor v omejenem obsegu sredstev, namenjenih investicijski politiki. Države na periferiji so že vse od pridružitve EU žrtve uničujočega procesa deindustrializacije, zato krvavo potrebujejo sredstva za investicije v produktivne gospodarske dejavnosti. Vlaganje v gospodarski razvoj perifernih držav bi bilo najučinkovitejše sredstvo evropske kohezijske politike, ker bi zagotovilo delovna mesta in razvoj, ne pa le uničeno okolje in prometno infrastrukturo za transport dobrin med močnimi članicami EU in neevropskimi

državami. Kratkoročna in dolgoročna sredstva za investicije v delovna mesta in gospodarski razvoj morata priskrbeti Evropska investicijska banka in Evropski investicijski sklad, ki lahko z izdajo obveznic akumulirata mednarodne prihranke in jih usmerita v razvojne projekte v tistih državah članicah, ki takšne projekte najbolj potrebujejo. Evropska investicijska sredstva ne smejo končati v zasebnih žepih v obliki subvencij zasebnikom, javno-zasebnih partnerstev ali celo korupcije. Kapacitete, zgrajene s takšnimi sredstvi, morajo biti v lasti in pod nadzorom državljanov.

3. Demokratizacija Evropske unije

O tem, kako demokratična je realno obstoječa Evropska unija, najslikoviteje priča dejstvo, da sama unija ne bi bila sprejeta v EU, če bi kandidirala. Pod imenom t. i. demokratičnega deficita kritiki opozarjajo, da je Evropski parlament bistveno šibkejši kakor Evropska komisija in da ima kot tako rekoč edina institucija, ki jo državljanke in državljani EU volijo na neposrednih volitvah, zane-marljivo odločevalsko moč. Temeljne in prelomne odločitve o razvoju in prihodnosti unije se praviloma sprejemajo za zaprtimi vrati in javnost do tovrstnih pogovorov nima tako rekoč nikakršnega dostopa, tako da je postavljena pred politiko izvršenih dejstev. V nasprotju z javnostjo pa na odločitve vsakokratnih komisark in komisarjev izjemno močno vplivajo korporativni lobiji, pri čemer je znano, da ti v boju za ščitenje in širitev svojih interesov zaposlujejo stotine lobistov in temu boju namenjajo stotine milijonov evrov. Ni naključje, da je v Bruslju registriranih kar 50.000 lobijev. Čeprav so tako civilna družba kakor korporacije na papirju izenačeni in naj bi imeli enakopraven dostop do institucij EU, v praksi še zdaleč ni tako. Namesto politike, usklajene z družbenimi potrebami prebivalc in prebivalcev EU, imamo politiko, zvesto interesom kapitala.

Nedemokratična pa Evropska unija ni samo na vrhu, torej v Bruslju, temveč se s pomočjo zavezujočih politik preslikava tudi v nacionalne zakonodaje. T. i. maastrichtski prisilni jopič določa, da nobena članica ne sme imeti več kot 60-odstotnega javnega dolga in več kot 3-odstotnega proračunskega primanjkljaja. Pogodba hkrati določa tudi najvišje mogoče stopnje inflacije, ki v posamezni članici ne sme biti več kot 1,5-odstotne točke višja od povprečja treh članic z najmanjšo inflacijo. Tovrstna zakonsko zavezujoča določila niso nevtralna, temveč so namenjena predvsem zaščiti interesov kapitala in onemogočanju uveljavljanja socialno naravnanih politik. Nedemokratičnost teh določil je v času krize postala še očitnejša in vse jasneje postaja, da so te politike diktatura manjšine nad večino. Čeprav iz tovrstnih pogodbenih obveznosti izhajajoči varčevalni ukrepi uničujejo življenjski položaj milijonov delovnih ljudi po vsej Evropi in povzročajo skokovito rast brezposelnosti, se jim morajo ljudje podrejati. Množice v resnici nimajo nikakršnih institucionalnih kanalov, po katerih bi bilo mogoče pokazati, da uniji vlada diktatura kapitala, ki je v neposrednem nasprotju s potrebami in željami najširših ljudskih množic.

Prvi korak k resnični demokratizaciji Evropske unije mora zato biti zlom politike »izvršenih dejstev«, ki se kaže kot racionalna, nujna in naravna, a je takšna zgolj z vidika peščice lastnikov kapitala in njim podrejenih političnih elit. Ta manjšina s politiko, ki nima nikakršnega demokratičnega zaledja, terorizira celotne narode. Zavrnitev politike izvršenih dejstev in zahteva po radikalni demokratizaciji obstoječih evropskih institucij pa sta v resnici že zahteva po odpravi teh institucij, saj EU kot takšna ni in nikoli ne more biti demokratična organizacija. Takšno zvezo držav in ljudstev bo v resnici mogoče doseči šele s prehodom v socialistično Evropo.

NA POTI V SOCIALISTIČNO EVROPO

Današnja Evropa je Evropa finančnih trgov, kapitalističnih oligarhij in milijonov brezpravnih delovnih množic, ki so le potrošni material, sredstvo za iztiskanje čim višjih dobičkov. Vladajoča evropska politika in po njeni podobi ukrojene evropske institucije že po svojem ustroju ne morejo zagotoviti pravičnejše in enakopravnejše družbe. To ni Evropa, ki bi bila ukrojena v skladu z družbenimi potrebami najširših množic, temveč Evropa, podrejena zgolj nenasitnim finančnim apetitom vladajočih elit. Vse dokler se ne bodo radikalno spremenila politična razmerja moči, tudi radikalno drugačna Evropa ne bo mogoča. Zato hkra- ti z bojem za in skoz obstoječe institucije, torej z bojem tukaj in zdaj, poudarjamo, da je pomemben tudi drugačen boj, boj, ki bo v resnici lahko postavil temelje za novo, socialistično Evropo.

Tega boja ni mogoče izbojevati v obstoječi Evropi, ampak le njej navkljub. Ta boj predpostavlja gradnjo povsem drugačnih, tokrat demokratičnih institucij, ki ne bodo trpele za t. i. demokratičnim deficitom. Ta boj predpostavlja gradnjo novih političnih subjek- tov, ki bodo s široko zaslonbo v najširših ljudskih množicah, apetitom lokalnega in mednarodnega kapitala sposobne reči jasen ne. Ta boj predpostavlja gradnjo drugačne politike, ki ne bo poli- tika ničvrednih sporazumov in izdaje interesov delavskega razre- da, ampak politika, ki bo kapitalu napovedala neizprosen boj. Šele v takšnem boju bo mogoče zgraditi zavezniški blok izkoriščanih držav, ki bodo lahko skupaj tlakovale pot v novo, socialistično Ev- ropo.

Samo socialistična Evropa lahko ustavi bedo, izkoriščanje in razčlovečenje, ki jo prinašajo zahteve po vitki socialni državi, za-

tegovanju pasu in odpovedovanju v imenu lepšega jutri, ki nikdar ne pride. Alternativa obubožani in shirani Evropi je socialistična Evropa, kjer bodo potrebe ljudi postavljene nad interese kapitala. Evropa sodelovanja, solidarnosti, spoštovanja vsake posameznice in posameznika. Evropa kot združenje svobodnih ljudi, v katerem bo lahko vsakdo razvil svoje potenciale in soodločal o svoji prihodnosti. Takšna Evropa je lahko le socialistična. Zato se borimo ZA DEMOKRATIČNI SOCIALIZEM!

INICIATIVA ZA
DEMOKRATICNI
SOCIALIZEM